

Onderwerp: Koersdocument orgelcollectie Helmond.

Helmond bezit een orgelcollectie die momenteel (januari 2013) staat opgesteld in de Gaviolizaal aan de Torenstraat.

De ontwikkeling van het centrumplan maakt sloop van deze accommodatie noodzakelijk, reden waarom het pand eind 2013 vrij gemaakt moet worden van huidig gebruik.

Voor de orgels is aan de orde om een nieuwe toekomst te bepalen.

De collectie.

De orgelcollectie omvat 7 draaiorgels, allemaal eigendom van de gemeente Helmond.

De in cultureel opzicht voor Helmond meest belangrijke orgels zijn de Gaudin 112 toets en de Mortier 90 toets.

De Mortier werd in 1920 gebouwd en kwam in 1924 door aankoop door Leonardus Bocken in Helmond terecht, de Gaudin werd in 1924 gebouwd en werd in 1928 door Bocken aangekocht.

Mede op initiatief van de Stichting Het Helmonds Draaiorgel werden beide orgels in 1971 door de gemeente gekocht van NV Bocken.

In 1976 werd de gemeentelijke collectie door aankopen uitgebreid, in 1991 gebeurde dat opnieuw doordat de Stichting Het Helmond Draaiorgel haar eigendommen aan de gemeente overdroeg.

De huidige collectie ziet er als volgt uit (waarbij tevens een indruk wordt gegeven van de indicatieve geldelijke waarde (c.q. verzekerde waarde) als ook van het (per oktober 2011) opgemaakte indicatieve overzicht van kosten van onderhoud.

	<i>indicatieve waarde</i>	<i>onderhoudskosten (incidenteel)</i>
1. Gaudin 112 toets	€ 178.600,=	€ 34.000,=
2. Mortier 90 toets	€ 166.700,=	€ 32.000,=
3. Gaudin 97 toets	€ 47.600,=	€ 23.000,=
orgelboeken	€ 248.100,=	
4. De Blauwe Trom	€ 45.000,=	€ 19.500,= (pijpwerk € p.m.)
5. Ruth orgel	€ 5.900,=	€ 29.500,=
6. Pluer orgel	€ 8.500,=	€ 1.000,=
7. Verbeeck orgel	€ 15.000,=	€ 1.000,=
orgelboeken	€ 13.500,=	

In de Gaviolizaal wordt de orgelcollectie (op bruikleenbasis) aangevuld met een verzameling accordeons uit de privécollectie van de Helmondse familie Willems.

De accommodatie.

De collecties zijn ondergebracht in de Gaviolizaal aan de Torenstraat.

Deze voormalige brandweerkazerne was door zijn maatvoering geschikt om een alternatief te bieden voor de Paterskerk aan de Molenstraat die in 1984 werd verlaten om ruimte te scheppen voor de Jan van Brabant scholengemeenschap.

De Gaviolizaal had ca. 960 m² beschikbare begane grond en had voldoende hoogte om de hoogste orgels (5.65 m.) te plaatsen.

Naast een bescheiden entree en een horeca-ruimte kregen de draaiorgels plek in de ruimte rond een dansvloer; voor de accordeoncollectie werd een ruimte van 60 m² ingericht.

De maatvoering van de orgels en de podia zijn indrukwekkend:

Gaudin 112 toets podium	breedte 6.75 m. 8.20 m.	diepte 1.60 m. 3.15 m.	hoogte 5.40 m. 0.25 m.
Mortier 90 toets podium	breedte 8.60 m. 8.60 m.	diepte 1.45 m. 2.65 m.	hoogte 5.40 m. 0.25 m.
Gaudin 97 toets podium	breedte 8.30 m. 8.90 m.	diepte 2.95 m. 4.35 m.	hoogte 5.00 m. 0.20 m.
Blauwe Trom podium	breedte 3.85 m. 3.85 m.	diepte 1.20 m. 1.35 m.	hoogte 2.70 m. 0.25 m.
Ruth orgel	breedte 2.40 m.	diepte 1.15 m.	hoogte 2.45 m.
Pluer orgel	breedte 2.15 m.	diepte 1.20 m.	hoogte 1.00 m.
Verbeeck orgel	breedte 1.20 m.	diepte 0.70 m.	hoogte 1.25 m.

De directe ruimte-behoefte (totale podiumoppervlakte) voor enkel opstellingsruimte van de totale collectie is met ca. 100 m² gekoppeld aan een hoogte van ca. 6.00 m. aanzienlijk, voor functionele bespeling van de collectie moet gedacht worden aan een oppervlakte van minimaal 500 m².

De organisatie en exploitatie.

In de loop der jaren is de belangstelling voor de orgels afgenomen.

De doelgroep die wil dansen op orgelmuziek is sterk afgenomen, een vaste museale opstelling appelleert niet echt aan herhalingsbezoeken.

Daarmee werd het in stand houden en exploitabel houden van een orgelzaal in toenemende mate problematisch.

Al in 1992 leidde dit tot een terugtreden van de Stichting Het Helmonds Draaiorgel die in goed overleg het beheer van de zaal overdeed aan de gemeente. Binnen de Speelhuis-exploitatie kon de Gaviolizaal, met hulp van een betrokken maar steeds kleiner wordende vrijwilligersgroep, in stand worden gehouden.

In de loop der jaren is de solitaire exploitatie van de Gaviolizaal steeds moeizamer gebleken; in 2012 waren de openingstijden nog 8 uur per week (op zaterdag en zondag van 13.00 u. tot 17.00 u.) met daarnaast de mogelijkheid tot groepsbezoeken op afspraak.

Omdat geen entreegelden werden geheven ontbreken kengetallen over bezoekerstallen.

In begrotingstermen is de situatie zo dat vanaf het moment van sluiting van de Gaviolizaal geen middelen meer voorhanden zijn voor de exploitatie van de orgelcollectie..

In het IVP is echter wel nog een investeringsbijdrage geraamd van € 400.000,= voor wat genoemd is de "realisatie van een orgelhuis".

Inventarisatie van alternatieven.

De aankondiging van de sloop van de Gaviolizaal betekende de start van een zoektocht naar alternatieve huisvestings- en exploitatiemogelijkheden voor de orgels in Helmond.

De zoektocht werd vanaf het begin bezwaard door de volgende gegevens:

1. Weliswaar bestaat de mogelijkheid voor een eenmalige investeringsimpuls, echter voor de structurele exploitatie van de orgels ontbreken de middelen.
2. Hierdoor ontbreekt een reële financiële basis om de exploitatie vanuit een professionele omgeving ('t Speelhuis) te handhaven.
3. Voor (hernieuwde) privatisering van de solitaire exploitatie ontbreekt zowel kader (vrijwilligersorganisatie) als basis (programma).
4. Het combineren van de exploitatie van de collectie in een multifunctionele omgeving is door de tijd achterhaald. Eerdere gedachten over combineren van erfgoedrelicten in een themaparkconcept zijn om gebleken financiële onhaalbaarheid losgelaten.

Op het moment dat lokaal nog geen passende oplossing voor de collectie was bedacht meldde zich de "Hof van Cranendonck B.V.". Dit initiatief, gefaciliteerd door de heer Leo van Ganswinkel, wil in Cranendonck een toeristisch-recreatieve voorziening realiseren in het teken van "Terug in de tijd". De orgelcollectie zou een bijdrage kunnen leveren aan de cultuurhistorische inrichting van het complex, dat volgens een woordvoerder van die gemeente kan rekenen op gemeentelijke medewerking.

De initiatiefnemer heeft na een aantal overleggen een voorstel geformuleerd voor het in bruikleen nemen van de collectie (brief d.d. 13 juni 2012).

De belangrijkste punten:

- het gaat om een bruikleenperiode van minimaal 10 jaar,
- bruikleennemer neemt de kosten van ontmanteling, transport, onderhoud (incidenteel en structureel), opslag (met onmiddellijke ingang in te vullen) en opbouw voor zijn rekening,
- de historische (Helmondse) context van de orgels zal bij de presentatie nadrukkelijk worden belicht,
- de vrijwilligers van de Gaviolizaal worden ook in Cranendonck in de gelegenheid gesteld hun hobby te beoefenen,
- belangstelling en betrokkenheid vanuit Helmond zal jaarlijks worden gefaciliteerd in het bezoeken van de Hof en de orgels.

Feitelijk betreft het een initiatief dat overeenkomsten heeft met het eerder voor Helmond bedachte "themaparkconcept".

Zowel met het oog op de instandhouding van de cultuurhistorische waarden van de orgels als met het beheer (en het kostenaspect) ervan vormt het voorstel een kwalitatieve oplossing voor een actueel dilemma; de orgels blijven in eigendom van de gemeente Helmond, een goed beheer en exploitatie wordt gezekerd en de mogelijkheid voor een adequaat alternatief in Helmond op termijn (na tien jaar) wordt opengehouden.

Het voorstel van "De Hof van Cranendonck B.V." is besproken met de vrijwilligers van de Gaviolizaal en met nazaten van de familie Bocken. Naast een pleidooi voor behoud van de orgelcollectie voor Helmond werd begrip getoond voor het betrekken van alternatieven bij de afweging omdat ook nadrukkelijk wordt gehecht aan het bijeenhouden van de collectie.

Ook lokale initiatieven dienden zich vervolgens aan, waarbij de gedachte centraal stond om de orgels voor Helmond te behouden.

Op 26 juni 2012 besloot de gemeenteraad het college de opdracht te geven om een maximale inspanningsverplichting te doen om de monumentale draaiorgels voor Helmond te behouden en op een nader te bepalen plaats in Helmond te huisvesten.

De Monumenten Werkgroep Helmond en de Kring van Draaiorgelvrienden benadrukten het belang hiervan.

De volgende lokale initiatieven zijn gezien, besproken en beoordeeld:

- 1) Initiatief Paviljoen De Warande.
De eigenaar en exploitant van Paviljoen De Warande gaven aan perspectief te zien in een uitbreiding van hun onderneming door nieuwbouw te plegen ter plaatse van het huidige woonhuis, daar (een deel van) de orgelcollectie te plaatsen en op die wijze een bijdrage te leveren aan de vermarkting van de orgels.
De gemeente werd gevraagd naar de mogelijkheid van medewerking aan het bouwplan, om een huurbijdrage voor de plaatsing van de orgels en om invulling van de organisatie, het beheer en het onderhoud van de orgels (inclusief vrijwilligers).
Na verdieping van het onderwerp en meerdere besprekingen hierover is zijdens de initiatiefnemers op 2 november 2012 de beslissing kenbaar gemaakt om af te zien van verdere uitwerking in verband met het ontbreken van voldoende zakelijk perspectief.
- 2) Initiatief Stichting T.O.V..
Het bestuur van de stichting T.O.V. meldde zich met de mededeling perspectief te zien in een uitbreiding van de huidige accommodatie met een ruimte voor multifunctioneel gebruik, onder andere voor het onderbrengen en exploiteren van de orgelcollectie.
De stichting gaf aan dit exploiteren in eigen beheer (met medewerking van de vrijwilligers) te willen invullen door de orgelcollectie in bruikleen te nemen.
Op 10 november 2012 concludeerde het bestuur na zorgvuldige afweging dat nadere uitwerking van het plan niet zinvol is omdat het financieel onhaalbaar lijkt.

Vermeldenswaard in dit verband is zeker ook het feit dat de Stichting De Lambertus Helmond de mogelijkheden van de Lambertuskerk heeft bekeken.

De kerk blijkt niet perspectiefrijk om reden van klimaat en akoestiek.

In de kerk zijn metingen verricht die samengevat het volgende beeld geven:

- op momenten van verwarming van de kerk stijgt de temperatuur in twee uur met 10 graden, en
- daalt de relatieve vochtigheid van 59 naar 38 %.

Het mechaniek van de orgels stelt echter meer dwingende klimaateisen; voor het goed conditioneren van de orgels is een vochtigheidsgraad van tussen de 40 en 50 % gewenst alsmede een temperatuur van 18 ° C (beide constant).

Volgens de stichting is bovendien de akoestiek in de kerk volstrekt ongeschikt is voor de bespeling van de orgels (voor het Robustelly-kerkorgel is dit anders door de specifieke en uitgekende situering in de kerk).

De geschetste klimaatproblematiek geldt ook voor de kerk van Onze Lieve Vrouw Middelaars (Brouwhuis). Het is relevant om dit te vermelden omdat het bestuur van harmonie en drumband Amicitia kenbaar heeft gemaakt dat wanneer verplaatsing van de draaiorgels naar de kerk van Onze Lieve Vrouw Middelaars in Brouwhuis overwogen zou worden, zij graag bij de plannen betrokken zouden willen worden.

Wat te doen?

Het besef bestaat dat:

1. De culturele erfgoedwaarde van de orgelcollectie vraagt om eigendom te blijven van de gemeente Helmond.
2. Het beheren van de orgels vraagt om plaatsing én bespeling in een qua maatvoering en klimaat geschikte ruimte.
3. Het exploiteren van de orgels vraagt, om recht te doen aan de financiële begrotingskaders, om ruimte die multifunctioneel gebruikt wordt.

4. Een ruimte voor het beheren en exploiteren van de totale collectie in Helmond niet voorhanden is.

Op zoek naar een “next best-oplossing” is vervolgens gekeken of het wel tot de mogelijkheden behoort om een deel van de collectie op een geschikte plek in Helmond onder te brengen.

Hierbij is de Cacaofabriek in beeld gekomen.

Het gaat om een gebouw dat voldoet aan de te stellen eisen en dat bovendien op het juiste moment beschikbaar komt (jaarwisseling 2013-2014).

Voor de Cacaofabriek vertegenwoordigen de orgels zeker opmerkelijke en ludieke inrichtings- en presentatie-elementen .

Gezien de maatvoering van de foyer is het mogelijk het in cultuurhistorisch en geldelijk opzicht meest waardevolle orgel, de Gaudin112-toets en het Pluerorgel “onze Klenne” te plaatsen.

Voor de noodzakelijke bouwkundige voorzieningen in de Cacaofabriek, voor het verrichten van noodzakelijke onderhoudswerkzaamheden, voor het inbouwen van een midi-systeem in de Gaudin alsmede voor verplaatsing wordt voorgesteld het IVP aan te spreken voor de hiermee gemoeide kosten (De bespeling van het orgel geschiedt momenteel door toedoen van een boekenlegger, dit is nogal arbeidsintensief. In de nieuwe situatie wordt voorgesteld de periodieke bespeling eenvoudiger en makkelijker te maken door middel van het inbouwen van een midi systeem).

Bij instemming met deze koers zal een en ander nader uitgewerkt worden

Voor een optimaal beheer van de overige orgels, de Mortier 90 toets, de Gaudin 97-toets, de Blauwe Trom, het Ruth-orgel en het Verbeeckorgel wordt voorgesteld deze gedurende 10 jaar in bruikleen te geven aan de “Hof van Cranendonck” onder de voorwaarden zoals hiervoor aangegeven.

Bij instemming zal dit nader uitgewerkt worden in de vorm van een bruikleenovereenkomst.

Met deze constructie wordt voor deze orgels niet alleen een optimaal beheer voor de aangegeven periode behaald maar worden ook alle bestemmingsmogelijkheden voor de periode daarna opengehouden.

Terzijde:

1. De accordeoncollectie.

De gemeente Helmond heeft een collectie accordeons in bruikleen genomen van de familie Willems en opgesteld in de Gaviolizaal.

Als tegenprestatie heeft accordeonvereniging Helmond AK in de Gaviolizaal de beschikking over repetitieruimte.

Met het sluiten van de Gaviolizaal zal aan de bruikleen en de verhuur-om-niet een einde worden gemaakt. Een alternatief in Helmond lijkt niet voorhanden.

Met de familie Willems is gecommuniceerd dat de "Hof van Cranendonck B.V." ook in de accordeoncollectie is geïnteresseerd en ook bereid is aan de accordeonvereniging repetitieruimte ter beschikking te stellen.

Het is aan de familie Willems om een keuze te maken omtrent wat met hun collectie gebeurt.

Met Helmond A.K. zal overleg plaats vinden over de huisvestingsvoorkeuren en –mogelijkheden.

2. Het Catharinagilde.

Het Catharinagilde is momenteel gehuisvest in de Gaviolizaal.

In overleg met het bestuur wordt omgezien naar een geschikt alternatief.

De accommodatie van voormalig buurtvereniging “De Kindervreugde” aan Binderen 4 is hiervoor in beeld.

SE/EC/kc/gk,
25 januari 2013